

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Факультет історії та філософії

Кафедра філософії

Дипломна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: **«Поняття жаху в спекулятивному реалізмі»**
«The concept of horror in speculative realism»

Виконала: студентка денної форми навчання
спеціальності 033 Філософія
Циткова Єлизавета Денисівна

Керівник к.філос.н., доц.
Райхерт К.В. _____

Рецензент д.філос.н., проф.
Секундант С.Г. _____

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ 4 від 07.12. 2020 р.
Завідувач кафедри
_____ Голубович І.В.
(підпис) (прізвище, ініціали)

Захищено на засіданні ЕК № 5
протокол № __ від _____ 2020 р.
Оцінка _____ / _____ / _____
Голова ЕК
_____ Голубович І.В.
(підпис) (прізвище, ініціали)

Одеса – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1. СПЕЦИФІКА СПЕКУЛЯТИВНОГО РЕАЛІЗМУ	8
1.1. Спекулятивний реалізм як напрямок сучасної філософії	8
1.2. Історія виникнення спекулятивного реалізму	14
1.3. Види спекулятивного реалізму	19
Висновки до першого розділу	30
Розділ 2. ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ЖАХУ (НА ПРИКЛАДІ ЖАХІВ ЛАВКРАФТА, ХОРОР-ФІЛЬМІВ ТА ХОРОР-АНІМЕ)	32
2.1. Лавкрафтівські жахи	32
2.2. Аніме у жанрі жахи	45
2.3. Хорор-фільми	51
Висновки до другого розділу	67
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	71

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Спекулятивний реалізм є напрямком сучасної філософії, що розвивається. Він ґрунтується на опозиції до кореляціонізму як специфічного типу мислення, що виник на ґрунті кантівського трансценденталізму. За словами Г. Хармана, кореляціонізм – це «переважаючий онтологічний фон континентальної філософії минулого століття» [51, с. 195], що панував до моменту народження спекулятивного реалізму. Вказавши на обґрунтовану опозицію, спекулятивні реалісти як творці нової філософії змогли не лише посісти певне місце в дискурсивному полі філософії. По суті, їм вдалося в ньому утвердитися, позбавивши кореляціонізм його привілейованого становища.

Датою народження спекулятивного реалізму вважається квітень 2007 року [18]. Молодими філософами, які спонтанно назвали себе «спекулятивними реалістами» [19], було ініційовано черговий скандал у філософії, пов'язаний із питанням щодо існування зовнішнього світу, абсолютного/безвідносного до свідомості суб'єкта. Так званий «кореляціонізм» було оголошено спільною проблемою, яка забороняла виносити судження про реальність самої по собі. Одним словом, кожен із спекулятивних реалістів, серед яких Квентін Мейясу, Грем Харман, Йен Гамільтон Грант і Рей Брасьє, вибудовує власну стратегію щодо боротьби із цим явищем, по-своєму вирішуючи проблему доступу до реальності.

За словами Д. Кралечкіна, «вивчати спекулятивний реалізм так, немов би він уже відбувся, безглуздо.... Корисніше, можливо, зосередитися на окремих, але при цьому «проривних» пунктах, концептуальних позначках спекулятивного реалізму, описавши їхні межі, в яких можливим є той чи інший теоретичний рух» [18, с. 43].

Зазначимо, що представники спекулятивного реалізму, течії, що активно розвивається в сучасній західній філософії, проголошують принцип «демократії об'єктів»: люди – один з багатьох інших об'єктів; об'єкти – це люди, події, відносини і взаємовпливи; «співробітники, столи, серветки, молекули й атоми» – все це однорідні об'єкти [36, с. 102]. На думку Бруно Латура, акторами є в рівній мірі «електрони, люди, тигри, абрикоси, армії». Латуру вторить спекулятивний реаліст Ю. Такер, заявляючи, що думає не людина, а думають мікроби, слиз, гній тощо (тобто все, з чого складається людське тіло, людський мозок і весь світ) [36, с. 122-123].

Однією з особливостей спекулятивного реалізму є те, що деякі спекулятивні реалісти використовують у якості матеріалу та ресурсу для своїх досліджень художні твори, створені в жанрі хорору, а саме літературу жаху, хорор-фільми, хорор-аніме, хорор-відеоігри тощо. Саме через цю особливість спекулятивного реалізму можна говорити про певний інтерес спекулятивного реалізму до жаху. Проте саме поняття жаху експліцитно не представлено в спекулятивному реалізмі. Воно потребує визначення, характеристикації чи прояснення.

Отже, актуальність теми дослідження полягає в необхідності експліцитно представити поняття жаху в спекулятивному реалізмі. Це можна зробити двома способами. Перший спосіб – це спробувати експлікувати поняття жаху з творів спекулятивних реалістів і узагальнити його. **Огляд літератури з досліджуваного** питання показує, що це мають бути твори передусім Б. Вударда [7], Ю. Такера [72], Д. Трігга [44], Г. Хармана [50], в яких твори в жанрі хорору використовуються для підтримки своєї аргументації на користь тих чи інших тез.

Другий спосіб – більш маргінальний, однак цілком у дусі спекулятивного реалізму, – спробувати сконструювати поняття жаху на матеріалі творів у жанрі хорору. Ми обираємо другий спосіб.

З огляду на обраний вище спосіб **метою** нашого дослідження є сконструювати поняття «жах» для спекулятивного реалізму на матеріалі художніх творів (художня література, кіно, аніме), створених у жанрі хорору.

Для досягнення поставленої мети дослідження необхідно вирішити такі **завдання**:

- 1) проаналізувати специфіку спекулятивного реалізму як філософського напрямку, зокрема через його основну проблематику, історію виникнення та різновиди;
- 2) виявити характеристики жаху в творах, створених у жанрі хорору, а саме в літературі жаху Г. Лавкрафта, аніме-хорорі та хорор-фільмах.

Об'єктом дослідження є поняття жаху.

Предметом дослідження є конструювання поняття жаху в спекулятивному реалізмі.

Методи дослідження зумовлені метою, завданнями та проаналізованим матеріалом: дефініційний, лексикографічний, зіставний, контекстуально-інтерпретаційний, аналітичний та описовий методи.

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані під час розробки теоретичних та практичних курсів з культурології, філософії, літературознавства, психології. Результати цього дослідження можуть бути корисними при написанні курсових, дипломних та магістерських робіт, а також у подальшій розробці проблем сучасної філософії.

Мета і завдання дослідження обумовили **структуру** магістерської роботи, що складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку джерел та літератури.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми роботи, визначено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано його мету та завдання, схарактеризовано джерела добору фактичного матеріалу та дослідницькі методи, розкрито практичну цінність роботи.

У **першому розділі** проаналізовано саме специфіку спекулятивного реалізму як філософського напрямку, зокрема через його основну проблематику, історію виникнення та різновиди.

У **другому розділі** виявлено характеристики жаху в творах, створених у жанрі хорору, а саме в літературі жаху Г. Лавкрафта, аніме-хорорі та хорор-фільмах.

У **висновках** коротко викладено основні результати дослідження.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дозволяють сформулювати наступні висновки.

Необхідно усвідомити особливий онтологічний статус об'єктів у спекулятивному реалізмі. Вони, згідно з положеннями цього філософського напрямку, є автономними сутностями. Насправді їхня автономність може піддаватися сумніву. Однак, головне, що потрібно винести з опрацювання положень спекулятивного реалізму, – це акцент, який він робить на необхідності створення нового підходу до взаємодії з навколишнім світом. Інакше кажучи, підходу, що полягає у подоланні трансцендентального способу дослідження реальності. Панівний напрямок континентальної філософської думки ХХ ст. виріс із феноменології Е. Гуссерля, чий тексти приховують у собі філософію, забарвлену відтінком химерності. Тоді як майже в той самий час головним майстром жаху і фантастики в літературі вважався Лавкрафт. Саме на це зважає один з спекулятивних реалістів Г. Харман: він встановлює певні паралелі між феноменологією Е. Гуссерля та літературою жахів Г. Лавкрафта, вважаючи першого представником континентальної філософії, а другого – так званої «континентальної фантастики», створюючи weird-реалізм.

Іншим прикладом є не-людська феноменологія Д. Трігга, яка намагається продемонструвати можливості феноменології мислити чужорідне за межами нібито нерозривного для неї зв'язку буття і мислення (для цього сам Трігг вдається до розгляду різноманітних творів у жанрі боді-хорору).

Обидва напрямки (не-людська феноменологія та weird-реалізм) певною мірою стирають межі між філософією, перш за все феноменологією, та художньою вигадкою, перш за все жанром хорору. Наголос Трігга та Хармана саме на жанрі хорору змушує припустити, що жах (хорор) є важливим поняттям

у філософії спекулятивних реалістів. Більше того, на матеріалі творів у жанрі хорору деякі спекулятивні реалісти розробляють «феноменологію жаху (хорору)».

Спекулятивний реалізм може запозичити чи перейняти у творах у жанрі хорору передусім лавкрафтівські характеристики жаху, а саме такі: косміцизм; анти-антропоцентризм; відчуття, які вказують на присутність небезпечного, але не сама присутність небезпечного; скепсис через усамітненість і освіченість; безпорадність та безнадія; неможливість отримати остаточні відповіді щодо присутності небезпеки, яка дана у відчуттях; неможливість досягнути саму небезпеку, що може призводити до божевілля, втрати здорового глузду.

Лавкрафтівські характеристики можуть бути доповнені характеристиками жаху, взятими в аніме-хорорі: зануреність, залученість. Це можливо через переживання травми. В аніме символічно це виявляється, наприклад, у вигляді травми від поразки Японії у Другій світовій війні чи від ядерного бомбардування Хіросіми та Нагасакі.

Також певною мірою сучасні хорор-фільми доповнюють характеристики жаху в аніме, хоча самі вони є нащадками літератури жаху Г. Лавкрафта: природні страхи (втрата грошей або близьких, позбавлення волі, насильство, невдача, хвороба, смерть, страх перед статтю та сексуальністю, страх перед чужим тощо); монстри з вірувань, релігій, фольклору; жах як атракціон («хорор-видовище»).

Таким чином, ми проаналізували специфіку спекулятивного реалізму як філософського напрямку, зокрема через його основну проблематику, історію виникнення та різновиди, а також виявили характеристики жаху в творах, створених у жанрі хорору, а саме в літературі жаху Г. Лавкрафта, аніме-хорорі та хорор-фільмах, які може використовувати спекулятивний реалізм.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексеева А. П. Краткий философский словарь. М.: Проспект, 2004. 496 с.
2. Аль-Сальхани М. Психология хоррора: почему люди так любят кино про маньяков. URL: <https://mir24.tv/articles/16367466/belarus-dlya-shopogolikamarmelad-so-vkusom-konyaka-lidskie-kedy-i-dizainerskayaodezhda> (дата звернення: 02.10.2020).
3. Аниме в жанре ужасы современное. Ужасы. После жизни: Аниме с живыми и умершими героями. URL: <https://newtravelers.ru/televizory-lg/anime-v-zhanre-uzhasy-sovremennoe-uzhasy-posle-zhizni-anime-s-zhivymi-i.html> (дата звернення: 19.11.2020).
4. Блум Г. Западный канон. Книги и школа всех времен. М.: НЛО, 2017. 672 с.
5. Витгенштейн Л. Философские исследования. URL: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000273/index.shtml> (дата звернення: 19.11.2020).
6. Воллебен П. Духовный мир животных. Минск: Попурри, 2018. 240 с.
7. Вудард, Б. Динамика слизи. Зарождение, мутация и ползучесть жизни / пер. с англ. Д. Хамис. Пермь: Гиле Пресс, 2016. 124 с.
8. Гартман Н. К основоположению онтологии. СПб.: Наука, 2003. 190 с.
9. Гегель Г. В. Ф. Феноменология духа. СПб.: Наука, 2000. 234 с.
10. Говард Ф. Лавкрафт. URL: <http://lib.ru/INOFANT/LAWKRAFT/> (дата звернення: 19.11.2020).
11. Гоффман И. Анализ фреймов: эссе об организации повседневного опыта / пер. с англ.; под ред. Г. С. Батыгина, Л. А. Козловой. М.: Институт социологии РАН, 2004. 752 с.

12. Губин В. Д., Некрасова Е. Н. Философская антропология: учебник для вузов. М.: Пер Сэ, СПб.: Университетская книга, 2000. 240 с.

13. Мотрошилова Н. В. Гуссерль // Новая философская энциклопедия: в 4 т. / пред. науч.-ред. совета В. С. Степин. 2-е изд., испр. и доп. М.: Мысль, 2010. Т. 1: А-Д. С. 572-573.

14. Елисеев Г. Ктулху зовет: мифический образ Ктулху в произведениях американского писателя 20 века Г. Ф. Лавкрафта // Наука и религия, 2013. № 9. С. 44–47.

15. Жизненный путь и сочинения, феномен Хабермаса // История философии: Запад-Россия-Восток (книга четвёртая. Философия XX в.): в 4-х тт. Т.4: Философия XX в. М.: Греко-латинский кабинет Ю.А. Шичалина, 2000. С. 261-263.

16. Кант И. Критика чистого разума // Кант И. Собрание сочинений: В 8 т. М.: Чоро, 1994. Т. 3. С. 5-623.

17. Корнев В. В. Фильмы ужасов. URL: http://ec-dejavu.ru/h/Horror_films.html (дата обращения: 03.11.2020).

18. Кралечкин Д. Мейясу и экономия конечности // Логос, 2013. № 2. С. 44-68.

19. Кралечкин Д. Enter speculative realism // Логос, 2013. № 2. С. 41–45.

20. Кралечкин Д. Спекулятивный абсолют и порочный круг философии. URL: <http://www.censura.ru/articles/apresfinitude.htm> (дата звернення: 07.10.2020).

21. Лавкрафт Г. Ф. Зов Ктулху. М.: АСТ, 2016. 480 с.

22. Лавкрафт Г. Ф. Повне зібрання прозових творів. Т. 1. Повісті, оповідання. Буча : Видавництво Жупанського, 2016. 448 с.

23. Лавкрафт Г. Повне зібрання прозових творів у 3 томах. Т. 2. / пер. з англ. К. Дудка, О. Українець. Київ : Вид. Жупанського, 2017. 480 с.

24. Лавкрафт Г. Повне зібрання прозових творів у 3 томах. Т. 3. / пер. з англ. В. Носенка. Київ : Вид. Жупанського, 2018. 456 с.

25. Лучшие аниме-сериалы в жанре «хорор». Анимационное зло бывает пострашнее, чем в кино. URL: <https://www.filmpro.ru/materials/selections/69716> (дата звернения: 13.10.2020).

26. Мейясу К. После конечности: эссе о необходимости контингентности / пер. с фр. Л. Медведевой, науч. ред. П. Хановой. Екатеринбург; М.: Кабинетный ученый, 2015. С. 11-27.

27. Межавторский цикл «Мифы Ктулху. Свободные продолжения». Лаборатория Фантастики. URL: <https://fantlab.ru/work74736> (дата звернения: 18.11.2020).

28. Морозов А. В. Неопрагматизм и спекулятивный реализм // Омский научный вестник, 2020. Т. 5. № 2. С. 129–135. URL: [https://www.omgtu.ru/general_information/media_omgtu/journal_of_omsk_research_journal/files/arhiv/2020/%D0%A2.%205,%20%E2%84%96%202%20\(%D0%9E%D0%98%D0%A1\)/129-136%20%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BE%D0%B2%20%D0%90.%20%D0%92..pdf](https://www.omgtu.ru/general_information/media_omgtu/journal_of_omsk_research_journal/files/arhiv/2020/%D0%A2.%205,%20%E2%84%96%202%20(%D0%9E%D0%98%D0%A1)/129-136%20%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BE%D0%B2%20%D0%90.%20%D0%92..pdf) (дата звернения: 07.12.2020).

29. Неменко Е. П., Сухов А. А., Язовская О. В. Концепт вовлеченности в исследованиях зрительского опыта: теория и практики // Известия Уральского федерального университета. Серия 3: Общественные науки, 2018. № 4. С. 182-192.

30. Неперевершений Говард Лавкрафт та його жахи: URL: <https://blog.lavkababuin.com/ukr/neperevershenyi-hovard-lavkraft-ta-ioho-zhakhy/> (дата звернения: 15.11.2020).

31. Новая философская энциклопедия: 2-е изд., испр. и допол. М.: Мысль, 2010. URL: <https://iphlib.ru/library/collection/newphilenc/browse/CL1> (дата звернения: 18.11.2020).

32. Ортега-и-Гассет Х. О точке зрения в искусстве. Эстетика. Философия культуры. М.: Искусство, 1991. 588 с.

33. Павлов А. FAQ: Теория хоррора. URL: <http://postnauka.ru/faq/35039> (дата звернення: 01.09.2020).
34. Писарев А., Морозов А. Спекулятивный реализм: Введение / вступит. Статья. URL: <https://postnauka.ru/longreads/103853> (дата звернення: 15.11.2020).
35. По Э. А. Падение дома Ашеров // По Э. А. Собрание сочинений: В 2 т. Воронеж: Полиграф, 1995. Т. 1. С. 86.
36. Ростова Н. Н. Проблема человека в современной философии: монография. М.: Проспект, 2020. 176 с.
37. Салтыков Д. Отвратительные монстры, женщины, квиры и пролетарии. Что такое фильмы ужасов и зачем их смотрят: URL: <https://knife.media/horror-theories/> (дата звернення: 20.11.2020).
38. Селиванова Д. И. Влияние человеческих страхов и желаний на фильмы ужасов. URL: <http://www.vliyanie-chelovecheskih-strahov-i-zhelaniy-na-filmu-uzhasov> (дата звернення: 19.11.2020).
39. Словарь философских терминов и понятий. 2017. URL: <http://www.sgau.ru/kisuuz/uploads/img/18-09-16/1537062545/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C.pdf> (дата звернення: 20.11.2020).
40. Смирнов В. Ворота в хаос распахнуты!: об американском писателе-фантасте Говарде Филлипе Лавкрафте (1890-1937 гг.) // Наука и религия, 2001. № 8. С. 30-32.
41. Спекулятивный реализм. Философские тенденции: URL: <https://www.hisour.com/ru/speculative-realism-7927/> (дата звернення: 21.11.2020).
42. Старовойт В. «Трансноуменалізм» та об'єктно-орієнтована онтологія: реальне, уявлюване та конституція предметності у межах спекулятивного реалізму // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2018. № 58. С. 46-58.
43. Тимофеева О. Сова и ангел // Логос, 2016. № 2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sova-i-angel/viewer> (дата звернення: 20.11.2020).
44. Тригг Д. Нечто. Феноменология ужаса. Пермь: Hyle Press, 2017. 174 с.

45. Тюленев П. Король сверхъестественного ужаса. Г.Ф. Лавкрафт и его вселенная. URL: <http://old.mirf.ru/Articles/art370.htm> (дата звернения: 21.11.2020).

46. Уэльбек М. Г. Ф. Лавкрафт: против человечества, против прогресса. Екатеринбург: У-Фактория, 2006. С. 18-19.

47. Ушакин С. «Нам этой болью дышать»? о травме, памяти и сообществах // Травма: пункты: сб. ст. / сост. С. Ушакин, Е. Трубина. М.: НЛЮ, 2009. С. 5-41.

48. Хайдеггер М. Основные проблемы феноменологии. СПб: Высшая религиозно-философская школа, 2001. 446 с.

49. Хайдеггер М. Тезис Канта о бытии. Время и бытие. URL: https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Heidegg/TezKant.php (дата звернения: 16.11.2020).

50. Харман Г. Спекулятивный реализм: Введение. URL: <https://mybook.ru/author/grem-harman/spekulyativnyj-realizm-vvedenie/read/> (дата звернения: 17.11.2020).

51. Харман Г. Ужас феноменологии: Лавкрафт и Гуссерль // Логос, 2019. Том 29. Т. 5. С. 177-202.

52. Харман Г. О замещающей причинности / пер. с англ. А. Маркова // Новое литературное обозрение, 2012. № 114. С. 75-90.

53. Хвостов А. А. Отражение социальных проблем общества в фильмах ужасов. URL: <http://ecsosman.hse.ru/data/2012/03/28/1269794208/Hvostov> (дата звернения: 04.09.2020).

54. Хикава Р. Послевоенная культура анимэ и токусацу и радиация // Мураками Такаси. И будет ласковый дождь / под ред. Е. Иноземовой. М.: Гараж, 2018. С. 92-101.

55. Хиллс М. По ту сторону паракинематографа «Пятница, 13-е» как Иное трэша и легитимной кинокультуры // Логос, 2014. № 5. С. 27-50.

56. Brassier R., Grant I. H., Harman G., Meillassoux Q. «Speculative Realism» // Collapse III: Unknown Deleuze. London: Urbanomic, 2007. URL: https://web.archive.org/web/20110519231522/http://www.urbanomic.com/Publications/Collapse-3/PDFs/C3_Спец_Real.pdf (дата звернення: 18.11.2020).

57. Brassier R. Nihil Unbound: Enlightenment and Extinction. London: Palgrave Macmillan, 2007. 275 p.

58. Brassier R. «The Enigma of Realism» // Collapse II: Speculative Realism. London: Urbanomic, 2007. URL: <https://www.urbanomic.com/book/collapse-2/> (дата звернення: 15.11.2020).

59. Brassier R. «Behold the Non-Rabbit: Kant, Quine, Laruelle» // Pli 12: Materialism, 2001. P. 50-82.

60. Braver L. A Thing of This World: A History of Continental Anti-Realism. NorthWestern UP, 2007. 590 p.

61. Bryant L., Srnicek N., Harman G. Towards speculative philosophy // The Speculative Turn: Continental Realism and Materialism / ed. L. Bryant et al. Melbourne: re.press, 2011. P. 1-45.

62. Conrich I. The «Friday the 13th» Films and the Cultural Function of a Modern Grand Guignol // Horror Zone: The Cultural Experience of Contemporary Horror Cinema / ed. I. Conrich. L.: I. B. Tauris, 2009. P. 173-188.

63. DeLanda M. Intensive Science and Virtual Philosophy. L.: Continuum, 2002. 125 p. URL: <https://ru.scribd.com/doc/46673954/DeLanda-M-Intensive-Science-and-Virtual-Philosophy-on-Deleuze-Continuum-2002> (дата звернення: 19.11.2020).

64. Grant I. H. Philosophies of Nature After Schelling. London and New York: Continuum, 2006. 246 p.

65. Gratton P. Speculative Realism: Problems and Prospects. L.: Bloomsbury, 2014. 272 p.

66. Harman G. Quentin Meillassoux: Philosophy in the Making. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2011. 240 p.

67. Harman G. *Guerrilla Metaphysics: Phenomenology and the Carpentry of Things*. Chicago: Open Court, 2005. 235 p.
68. Kripke S. *Naming and Necessity*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996. 192 p.
69. Lovecraft H. P. *Tales*. N.Y.: The Library of America, 2005. 838 p.
70. Niemoczynski L. *Speculative Realism: An Epitome*. Wydawca : Kismet Press LLP, 2017. URL: https://www.academia.edu/25061652/Speculative_Realism_An_Epitome_Kismet_Press_2017_ (дата звернення: 18.11.2020).
71. Sconce J. *Trashing the Academy: Taste, Excess, and an Emerging Politics of Cinematic Style* // *Screen*, 1995. № 36. P. 371–393.
72. Thacker E. *In the Dust of This Planet*. Zero Books, 2011. URL: <http://marul.ffst.hr/~bwillems/fymob/thackernotes.pdf> (дата звернення: 07.12.2020)
73. Žižek S. *An Answer to Two Questions* // Johnston A. Badiou, Žižek, and Political Transformations. Evanston, IL: Northwestern University Press, 2009. P. 214.